

DAG IN DAG UIT OVERLEVEN

Maria Foerier in gesprek met Josha Zwaan over haar literaire debuut: Parnassia

MARIA FOERIER: Eens per week ontmoet de zeventigjarige Anneke haar dochter Sandra op het strand. Stukje bij beetje vertelt de moeder waarom ze haar dochter heeft mishandeld en uiteindelijk heeft verlaten. Kun je je vinden in deze samenvatting van je boek?

JOSHA ZWAAN: Het ligt wel iets genuanceerder. De dochter is, als tiener, samen met haar broertje en zusje uit huis geplaatst, inderdaad vanwege verwaarlozing en mishandeling. Als ze na de dood van haar vader ontdekt dat haar moeder joods was, wil ze uitleg. Ze ontmoeten elkaar maandenlang regelmatig op het strand. De moeder vertelt in stukjes het verhaal van haar leven, joods kind, ondergedoken en na de oorlog niet teruggegeven aan haar vader. Een gegeven dat haar is blijven achtervolgen in haar ontwikkeling en in haar huwelijk en dat leidde tot het onvermogen om haar kinderen te geven wat ze nodig hadden.

MARIA FOERIER: Het is wel een echte Bildungsroman, toch?

JOSHA ZWAAN: Ik noem het zelf vooral een psychologische roman omdat de nadruk wat mij betreft ligt op de gevolgen van het opgroeien met leugens, het beschadigende effect van zwijgen. Daarnaast vind ik de ontwikkeling in deze moeder-dochter-relatie vooral een psychologisch verhaal. Maar je hebt gelijk, de roman is ook een verhaal van de ontwikkeling van een kind, naar tiener, naar vrouw.

MARIA FOERIER: Voor dat we verder gaan met dit gesprek, eerst mijn complimenten. Ik vind Parnassia een erg mooi boek. Zorgvuldig geschreven. Nergens clichématig of braaf. Je richt je pijlen niet in de eerste plaats op het intellect maar op het gevoel en schiet daarin zeker raak. Ik wilde vanaf het begin doorlezen. De hoofdpersoon wordt nergens onsympathiek, hoe verschrikkelijk de dingen ook zijn die ze doet. Vooral je ontluisterende beschrijving van haar gebrek aan moederliefde vind ik ijzersterk. Om de lezer een indruk te geven. Na de geboorte van haar eerste kind schrijf je:

'De buurvrouw had haar verteld dat ze aan het huilen van haar baby kon horen wat er was maar Sandra hilde altijd hetzelfde, hard en dwingend. Nooit voelde ze medelijden met dat

driftige gezichtje, rood van het schreeuwen [...] Het kind krijste door tot ze haar tepel in die wijd opengesperde opening propte. (p. 182)

De moeder wanhoopt nog erger over de volgende zwangerschap, nog een citaat:

'Nu had zich nog zo 'n monster in haar baarmoeder genesteld. Ze probeerde zichzelf gerust te stellen. Misschien werd het een zoon. Misschien leek hij op haar.' (p. 184)

JOSHA ZWAAN: De moeder voelt zich ook vaak schuldig over haar onvermogen.

MARIA FOERIER: Is dat de reden voor het gebrek aan woede bij de dochter? Ze is zo geduldig, begrijpend en invoelend. Ze lijkt wel een heilige. Of op zijn minst een maatschappelijk werkster of psychologe. Misschien ligt het aan mij, maar ik heb – als lezer – dan toch een voorkeur voor de slechte moeder.

JOSHA ZWAAN: De dochter is inderdaad psychologe, dat moet duidelijk worden tegen het einde. Ze heeft zelf al een heel proces doorgemaakt voor ze met haar moeder in gesprek is gegaan. Ik zou haar geen heilige noemen. Je ziet, zeker in het begin, haar worsteling en twijfel of het wel zin heeft om die gesprekken aan te gaan. Er zijn twee scènes waarin ze het op wil geven. De moeder houdt haar dan tegen, smeekt haar haast om te blijven luisteren.

MARIA FOERIER: Je neemt ook geen blad voor de mond als je over seks schrijft. Knap gedaan. Nergens platvloers. Vrij confronterend zelfs. Heel af en toe laat de logistiek iets te wensen over: Voorbeeldje:

'De tong van Joost trok een spoor over haar buik. Plagend likte hij haar navel. Ze draaide zich op haar buik, bood hem haar rug en haar billen. Ze voelde zich zacht en tevreden. De middag was zonder ergernis verlopen. In de trein hadden de kinderen hun boterhammen gegeten en daarna uit het raam gekeken [...] Ze had geprobeerd de draaimolen te vergeten. Haar lichaam leek vloeibaar te worden terwijl Joost haar streelde en proefde. Heel voorzichtig kwam hij in haar alsof ook hij het tere evenwicht van deze dag niet wilde verstoren. Haar benen omklemden zijn middel...' (p. 202)

Zijn middel? Dat is knap want ze lag nog steeds op haar buik.

JOSHA ZWAAN: Als je er van uit gaat dat je alles moet benoemen dan heb je gelijk. Deze alinea is echter langer dan je nu citeert, de draaimolenscène komt er tussen door, ze denkt eraan terug. Inmiddels kan ze allang weer teruggedraaid zijn, maar inderdaad dat heb ik niet expliciet geschetst.

MARIA FOERIER: Misschien is het flauw dit aan te halen want nogmaals over het algemeen is het boek erg zorgvuldig geschreven. Soms iets te zorgvuldig zelfs; af en toe maak je je schuldig aan wat ik mooischrijverij noem. Een voorbeeld:

'Ze knikt. Ik zie een glimp van opluchting. Dacht ze dat ik het hierbij zou laten, dat ik me weer om zou keren, terug naar het kostuum van mijn vermomming? De te nauw geworden stof zou me verstikken. Er is geen weg terug.' (p. 99)

Weet je wat ik dan denk? Dit is zo gekunsteld literair. Dat heb je helemaal niet nodig.

JOSHA ZWAAN: Tsja, dat blijft lastig. Wat de één een mooie zin vindt, beschouwt de ander als gekunsteld. In dit geval blijf ik het mooi vinden.

MARIA FOERIER: Soms vind ik je iets te expliciet, dan had er meer geschraapt mogen worden:

‘...een van de grotere kinderen kwam op het schoolplein naar haar toe. ‘Mijn moeder zegt dat jij niet uit Rotterdam komt, maar een jood bent. En dat de meeste joden doodgemaakt zijn door de Duitsers.

Ze holde weg. Het woord jood dreunde na in haar oren. Lang geleden had papa haar dingen gezegd over joden. Ze wist niet meer precies wat hij gezegd had, alleen dat zij omdat ze van Jezus hield een christen was. En dus geen jood. Maar was ze dat vroeger dan wel? En de vader en moeder die ze zich soms vaag herinnerde? Waren die doodgegaan in Rotterdam of waren ze doodgemaakt door de Duitsers? Ze durfde het mama niet te vragen.’ (p. 88)

Ook dan denk ik. Goh, Josha. Iets meer zelfvertrouwen. En vertrouwen in de lezer. Niet alles hoeft geëxpliciteerd te worden.

JOSHA ZWAAN: Ik denk dat hier inderdaad niet zoveel uitleg nodig was. Er is veel geschraapt, er is ook steeds weer tekst bijgekomen. Het nog een jaar laten liggen had weer andere inzichten opgeleverd. Maar ja, op een gegeven moment moet je toch besluiten dat een versie de laatste is. Er moeten nog meer boeken geschreven worden...

MARIA FOERIER: Bedenklijker is dat er met enige regelmaat een vervelend columntoontje naar voren komt.

‘Verhalen. Ook Sandra verzong een verhaal, maakte zich tot bondgenoot van haar broertje. Eigen waarheden die de werkelijkheid verdraaien, andermans verhalen, levensreddend maar ook bedreigend en stigmatiserend. Ligt het in onze aard om verhalen te vertellen, te verzinnen, te verdraaien? In de aard van joden, van alle mensen? Was het niet zo dat het antisemitisme in Duitsland gevoed werd door verhalen?’ (p. 244)

Misschien is columntoontje niet het goede woord. Het is een beetje prekerig, moraliserend. Jammer vind ik. Waarom doe je dit?

JOSHA ZWAAN: Jij vindt het prekerig, ik zou meer zeggen: het zijn de stukjes waarin ze piekert over hoe het leven in elkaar zit, het zijn de vragen die ze zichzelf stelt. Jij hoort er een boodschap in, maar je kunt die stukjes ook lezen als vragen die de lezer zich ook zou kunnen stellen. Ik vermoed dat hier grote persoonlijk verschillen zijn. Er zijn mensen die mij mailen dat het boek ze enorm aan het denken heeft gezet en dan halen ze deze passage aan. Ik denk wel dat ik in de vorm van dit soort stukken nog wel aan kracht zou kunnen winnen. Het zou natuurlijk mooi zijn als ik gedachtegangen zo kon schrijven dat het bij niemand ergernis oproept.

MARIA FOERIER: Wat me wel erg bevalt in je boek is de opbouw. Ook daardoor zorg je ervoor dat ik als lezer steeds benieuwd was hoe het verder ging. Wat is er gebeurd met dat kleine meisje van vijf dat door haar echte Joodse ouders weggebracht is en door een Christelijke dominee en zijn vrouw opgevoed wordt. Waarom heeft zij later gemeend haar kinderen in de steek te moeten laten? Alleen aan het einde gaat het volgens mij mis. Er is al

veel gebeurd in je boek en dat vind ik goed, als het dagboek van Joost gelezen wordt, zie ik dat als climax. Zou al bijna een mooi einde zijn, maar wel erg triest, dat weer wel. Nu lijkt het net alsof je er koste wat kost nog een soort 'happy end' hebt willen maken. De hoofdpersoon krijgt eindelijk een vriendin (Hanneke) door wie ze ook nog eens de kunst ontdekt. En dan ontmoet ze ook nog een nieuwe minnaar (Jean). Is dat niet een eitje te veel in de cake?

JOSHA ZWAAN: Nee, dat vind ik niet. Het verhaal wordt verteld vanaf het moment dat de vrouw al rond de zeventig is. Dan wil je als lezer ook weten wat er gebeurd is in al die jaren tussen het verlaten van haar gezin en het moment dat ze tot verantwoording geroepen wordt. In eerder versies was dat deel inderdaad summierder, maar meelezers, uitgever en redacteuren wilden toch echt meer uitwerking en dat begreep ik ook. De relatie met Jean was nodig omdat daar de motivatie groeide om schoon schip te maken. Hoe veel ze ook van hem hield, zolang ze bleef zwijgen bleef haar leven rafelig. Hij was de reden dat ze de gesprekken met haar dochter aan wilde gaan. Zonder hem had ze dat nooit gedaan, was ze zich blijven verstoppen.

Het is veel, maar in een leven gebeurt er ook veel. In deze roman passeren zes decennia de revue. Dan moet er ook wel iets gebeuren.

Tot slot: het is zeker geen happy end. De gebeurtenissen kunnen nooit meer ongedaan gemaakt worden, de kinderen zijn beschadigd, het leven van Anneke, die is geboren als Rivka, is moeizaam verlopen. Hoe het verder gaat in haar relatie met de andere twee kinderen en met haar broer laat ik open. Het is zeer de vraag of daar nog veel in te helen valt. Wel heb ik bewust het ingrediënt van de hoop toegevoegd. Er is iets doorbroken door het zwijgen te doorbreken.